



Administrația ruso-greacă: ideile privind statutul Muntelui Athos după Primul Război Mondial



Lora Gerd, doctor în științe istorice, cercetător principal la Departamentul de Istorie Generală din cadrul Institutului de Istorie din Sankt Petersburg al Academiei Ruse de Științe, conferențiar la Catedra de Studii Biblice al Facultății de Filologie din cadrul Universității de Stat din Sankt Petersburg, lector la Academia de Teologie Ortodoxă din Sankt Petersburg

În secolul al XIX-lea, s-a format un fenomen spiritual și cultural unic în lumea ortodoxă – Athosul „rusesc”. De-a lungul deceniilor pelerinii ruși au venit în Sfântul Munte. Mulți dintre ei au decis să-și lege pentru totdeauna viața cu grădina Maicii Domnului. Spre mijlocul secolului al XIX-lea, existau trei mari lăcașuri rusești pe această peninsulă (Mănăstirea Sfântul Pantelimon, schitul Sfântului Ilie și schitul Sfântului Andrei) și o mulțime de chilii și colibe. În fiecare dintre acestea din urmă se nevoiau câțiva călugări și novici. Monahismul rus din Sfântul Munte a beneficiat invariabil de sprijinul diplomației ruse (al ambasadei de la Constantinopol și a consulatului de la Salonic). Nu arareori consulii vizitau Sfântul Munte, sprijinindu-i personal pe călugări. Fluxul generos al donațiilor din Rusia, metoacele din Moscova, Sankt Petersburg și Odessa, precum și numeroasele lăcașuri „filiale” ale athoniților (Mănăstirile Noul Athos și cel de-al Doilea Athos din Caucaz, precum și metoacele din Palestina, Serbia și Liban) ne permit să vorbim despre o întregă „lume athonită”, despre influența Athosului „rusesc” mult dincolo de Sfântul Munte.



Mănăstirea «Sfântul Pantelimon»



Schitul «Sfântul Ilie»



Schitul «Sfântul Andrei»

În Imperiul Otoman, athoniții ruși s-au bucurat de o relativă libertate. Din punctul de vedere al legislației otomane, statutul lor era nedefinit: nu erau recunoscuți ca străini, dar, în același timp, nu își pierdeau drepturile garantate de cetățenia rusă. De fapt, cei mai mulți dintre ei își păstrau pașapoartele rusești și pentru autoritățile ruse rămăneau cetățeni ruși. În același timp, exista decretul împăratului Alexandru I din 1816 în care era menționat faptul că tunderea în monahism săvârșită în străinătate nu era recunoscută ca fiind valabilă pe teritoriul Rusiei. Toată această legislație contradictorie, deși uneori crea motive pentru dificultăți birocratice, în practică a condus la faptul că monahii ruși, protejați de diplomație, puteau să primească în suficientă siguranță noi frați și se puteau statornici în Sfântul Munte.

Creșterea numărului de călugări ruși (la începutul secolului al XX-lea numărul lor depășea 4000 de persoane) a provocat temeri în rândul grecilor, care considerau Sfântul Munte ca fiind teritoriul lor. În condițiile escaladării antagonismelor naționale din Balcani în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, monahismul slav și, în primul rând, cel rus, era perceput ca o amenințare la adresa intereselor naționale ale Greciei. Diplomații ruși au făcut multe eforturi pentru a-l convinge pe Patriarhul Ioachim al II-lea să stabilească statutul oficial de „rusească” pentru Mănăstirea Sfântului Pantelimon în 1873.



Portet ecvestru al lui Alexandru I.
F. Krüger, 1837



Patriarhul Ioachim al II-lea
(1802-1878)



Armata greacă în Sfântul Munte.
Noiembrie 1912

Încurcătura complexă a contradicțiilor a atins apogeul în 1912, când a izbucnit Primul Război Balcanic. Statele creștine din Peninsula Balcanică au decis pentru prima dată să înfrunte împreună Imperiul Otoman. La 2 noiembrie 1912, un detașament grecesc condus de Telemachos Kourmoulis a debarcat în portul Dafni, unde a fost citit decretul regal privind ocuparea Muntelui Athos. A doua zi, pe 3 noiembrie, un detașament de opt sute de oameni a sosit în Muntele Athos. Dacă pentru greci eliberarea Sfântului Munte a fost un adevărat Paște, la călugării slavi aceasta a provocat frică și neliniște. Oare avea să mai fie respectat articolul Tratatului de la Berlin din 1878 privind protecția călugărilor străini de către consulatele lor? Care urma să fie statutul Muntelui Athos? Ultima întrebare a făcut obiectul unor discuții îndelungate. Inițial, aceasta trebuia să fie rezolvată la Conferința Marilor Puteri de la Londra, în mai 1913. Rusia a susținut în mod categoric internaționalizarea Sfântului Munte ca moștenire comună a lumii ortodoxe, sub protectoratul a șase state ortodoxe (Rusia, Grecia, România, Serbia, Bulgaria și Muntenegru). Bulgaria a fost și ea inclusă pe listă ca având propria sa mănăstire pe Muntele Athos. A existat o puternică speranță pentru înlăturarea schismei, care a existat în relațiile cu Constantinopolul și care a fost declarată în 1872. Astfel, s-a urmărit în primul rând neutralizarea dominației grecilor și, în al doilea rând, apărarea drepturilor celor veniți din fiecare stat ortodox. Ideea statutului internațional al Muntelui Athos a aparținut ministrului rus de externe S.D. Sazonov, care a insistat asupra neutralității Sfântului Munte și a menținerii acestuia sub autoritatea spirituală a Patriarhiei Constantinopolului.

În arhive s-au păstrat câteva proiecte ale viitoarei organizări a Sfântului Munte. Primul dintre acestea a aparținut consulului general de la Salonic A.K. Belyaev. Fiecare dintre cele șase state ortodoxe trebuia să numească câte un reprezentant care să stea în centrul administrativ al Muntelui Athos, Kareia. Acești delegați urmau să formeze un consiliu care, fiind condus de reprezentantul rus, avea să-l înlocuiască pe

oficialul turc, kaymakam. Funcțiile delegaților aveau să fie similare cu cele ale consulilor, care reprezentau țările. Acest proiect ar fi reprezentat implementarea unei idei mai vechi de înființare a unui consulat rus în Muntele Athos. Administrația duhovnicească a Sfântului Munte (Protatul) ar fi rămas, desigur, aceeași.

Al doilea proiect a aparținut consulului de la Bitola (din Macedonia) A.M. Petryaev. Această notă, repetând în esență prevederile proiectului lui Belyaev, prevedea că Muntele Athos nu trebuia să facă parte din niciunul dintre statele ortodoxe. Puterea supremă trebuia să rămână în mâinile Patriarhului, iar soluționarea problemelor controversate trebuia să se facă prin acordul dintre Patriarhie și ambasada Rusiei, cu participarea diplomaților din alte state ortodoxe.

Memorandumul angajatului ambasadei ruse la Constantinopol B.S. Serafimov acorda o poziție dominantă protecției ruse în Sfântul Munte. Subliniind faptul că mănăstirile care nu aparțineau rușilor existau fie datorită colectelor făcute pe teritoriul Rusiei, fie datorită veniturilor moșiiilor, care și acestea se aflau în Rusia, Serafimov concluziona că, fără sprijinul imperiului, lăcașurile care nu aparțineau rușilor aveau să se pustiască în curând. Cu timpul, considera el, multe dintre cele șaptesprezece mănăstiri grecești aveau să devină rusești și atunci, „păstrând vechiul mod de viață ortodox din Athos, călugării noștri se vor vedea în condiții mai bune”. În privința situației administrative la acel moment, statele ortodoxe trebuiau să-și numească alternativ reprezentantul în Sfântul Munte. Astfel, Athosul urma să intre sub protecția Rusiei, în timp ce puterile occidentale nu trebuiau să se amestece în treburile unei instituții pur ortodoxe.

Un proiect special a fost propus de consilierul juridic al ambasadei ruse la Constantinopol A.N. Mandelștam. Fără a intra în aspectul bisericesc al problemei, el a propus un înscris cu conținut juridic alcătuit din 48 de pagini. Conform acestui document, Athosul era declarat teritoriu neutru sub conducerea spirituală a Patriarhului Constantinopolului și administrarea comună (condominiul) celor șase state ortodoxe. Puterea politică în Athos avea să fie exercitată de șase comisari. În total urmau să fie 12 reprezentanți: 5 din Rusia, 3 din Grecia și câte unul din celelalte patru țări. Comisarii urma să aibă la dispoziție o jandarmerie, care trebuia să fie asigurată de cele șase țări proporțional cu numărul reprezentanților. Sinaxei, adică autoguvernării monahale, i se acorda puterea duhovnicească nelimitată și o putere materială limitată. În opinia lui Mandelștam, noul stat athonit trebuia să aibă toate caracteristicile unui stat: propriul teritoriu, cetățeni, putere executivă și judiciară. Singurul criteriu al cetățeniei athonite urma să fie locul de reședință, în timp ce pelerinii erau recunoscuți ca fiind străini. În comparație, Mandelștam examina exemple de alte formațiuni statale: Republica Cracovia (1815), Moldova și Țara Românească (1856) și Creta (1899). Condominiul colectiv al celor șase state, în frunte cu Rusia, ar fi permis evitarea conflictelor naționale în viitor.

Profesorul A.A. Dmitrievsky, specialist în istoria Bisericii, se apleacă în proiectul său asupra aspectului

bisericesc al problemei. Din punctul de vedere al dreptului canonic, este importantă păstrarea puterii Patriarhului Constantinopolului. Profesorul sublinia că este inadmisibilă anexarea Sfântului Munte la Sfântul Sinod Rus sau de către Arhiepiscopul Atenei. Dmitrievsky a considerat, de asemenea, oportună împărțirea mănăstirilor în cenobitice și idioritmice („cu viață de sine”). În ceea ce privea administrația comunitară a Sfântului Munte, a considerat necesar să se facă unele schimbări în favoarea călugărilor slavi. El a considerat prezența jandarmilor laici în Muntele Athos ca fiind extrem de nedorită.



Cum au reacționat celelalte părți interesate la aceste proiecte? Cea mai mare opoziție era de așteptat din partea guvernului grec. Tratatul cu Patriarhul Gherman al V-lea al Constantinopolului au avut loc fără dificultăți deosebite. Atât ministrul grec de externe Koromilas, cât și președintele guvernului E. Venizelos, în convorbirile cu emisarul rus la Atena E.P. Demidov, și-au exprimat disponibilitatea de a discuta proiectul și chiar de a da curs la propunerile rusești. În același timp, Venizelos a subliniat că părțile interesate în acel subiect, în opinia sa, erau doar Rusia și Grecia. Participarea reprezentantului sârb o mai putea îngădui, dar s-a opus cu tărie împotriva prezenței reprezentantului bulgar.

Autoritățile duhovnicești ale grecilor erau mai puțin înțelegătoare. Arhiepiscopul Ciprului (mai târziu Patriarh al Constantinopolului) Meletie Metaxakis s-a opus vehement condominiului. Când planurile guvernului rus au devenit cunoscute în Sfântul Munte, o delegație din 17 mănăstiri grecești a adresat Atenei și participanților Conferinței de la Londra o cerere prin care solicita aderarea imediată a peninsulei la statul grec. Drept răspuns la aceasta, în data de 12 mai 1913, călugării ruși au trimis o scrisoare participanților la conferință, cerând neutralitatea Muntelui Athos și organizarea autoguvernării, astfel încât să fie ales câte un reprezentant pentru fiecare 250-300 de călugări. În acest fel ar fi fost

asigurată predominarea reprezentanților ruși în Consiliu (Sinaxă).

Tratatul de la Londra din 17 mai 1913 doar a amânat rezolvarea problemei privind statutul Sfântului Munte. În iulie-august 1913, la Londra a avut loc o conferință despre consecințele Războaielor Balcanice, unde a fost ridicată și problema statutului Muntelui Athos. Planul rus pentru internaționalizarea Muntelui Athos a întâmpinat o contracarare din partea Austro-Ungariei. Drept urmare, a fost aprobată doar prima parte a proiectului, referitoare la autoritatea spirituală a Patriarhului Constantinopolului. În ceea ce privește partea a doua, referitoare la statutul internațional al Sfântului Munte, decizia a fost amânată din nou. Problema nu a fost rezolvată nici prin Tratatul de la București din 28 iulie 1913, semnat la încheierea celui de-al doilea Război Balcanic.



Ambasadorul rus B. S. Serafimov împreună cu monahii Schitului Sfântului Andrei, 1913



**Patriarhul Meletie
(1871–1935)**



**Mihail Nikolaevici
Chirs (1856–1932)**

În septembrie 1913, B.S. Serafimov a fost trimis cu o însărcinare de serviciu în Muntele Athos. Aici a găsit o situație extrem de tensionată: monahismul rus, slăbit prin deportarea adeptilor mișcării Imiaslavie (cunoscută și ca Imiabojie, care înseamnă, literal, [cei ce] slăvesc numele, iar Imiabojie, numele lui Dumnezeu), se afla într-o neliniște permanentă pentru viitorul său. Sfânta Chinotită, inspirată de Meletie Metaxakis, a trimis din nou o delegație la Atena în luna octombrie, cerând aderarea imediată a Muntelui Athos la Grecia. Serafimov a considerat imposibilă implementarea condominiului în noile condiții. În schimb, el a propus asigurarea statutului extrateritorial pentru lăcașurile ruse, ceea ce le-ar fi echivalat cu oficiile consulare ruse din străinătate, acordând în același timp imunitate individuală viețuitorilor acestora. Propunerea lui Serafimov, însă, nu a fost aprobată de ambasada Rusiei. Ultima încercare de a discuta statutul Muntelui Athos a fost făcută în iulie 1914, când Venizelos, care avea nevoie de ajutorul Rusiei, i-a propus ambasadorului rus de la Constantinopol, M.N. Ghirs, să înființeze o

administrație ruso-greacă a Sfântului Munte, fără participarea altor state ortodoxe. Primul Război Mondial a amânat din nou rezolvarea problemei.

Guvernul rus nu a recunoscut aderarea Sfântului Munte la Grecia până la revoluția din 1917. Problema statutului Muntelui Athos poate fi considerată ca fiind definitiv rezolvată abia în 1926, când guvernul grec a emis un decret potrivit căruia toți viețuitorii Sfântului Munte trebuiau să aibă cetățenie greacă.

O sursă: <https://mospat.ru/ro/authors-analytics/87010/>